

Radetzkmarschen.

- om familjen Trotta under dubbelmonarkins nedgång och fall i Österrike-Ungern

Joseph Roth gav ut denna bok 1932. 1933 brändes den upp av nazisterna tillsammans med Roths övriga produktion.

För en man av judisk börd var det katastrof. Men författaren kom undan med livet i behåll. Hans böcker har återuppstått och denna Radetzkmarsch, som spelades under varje söndag av "herr Nechwals kapell" förblir inledningen till ett av förra seklets märkligaste böcker.

Robert Musil har också tagit vara på det aktuella temat om det Habsburgska väldets undergång och fall - berättelser som förenar både historia och en uppsättning människor och förhållanden i det sentida väldet.

Vi skulle även kunna säga att Franz Kafka sett vissa delar från sin personliga position som betraktare och avslöjare. Kanske kan även Ludwig Wittgenstein i all sin superpersonliga identitet betrakta och genomlysa rikedomens förfall till förmån för den personliga insikten om språk och liv.

Österrike-Ungern

Den allt överskuggande dubbelmonarkin Österrike-Ungern levde i ett Europa under mer än femhundra år. Det är ett sammanhållande maktkomplex, som i sin mångfald står pall för härjningar både från öster och väster, söder och norr - araber, svenskar, fransmän, engelsmän och maktsträvande kungar och kejsare.

Men ständigt har relationerna byggts upp och de inre släktbanden förenats i ett kungadöme, som bara nu kan synliggöras i en sorts litterär romantik eller kanske kan vi kalla det en påtaglig realism.

Josef Roth bygger sin enorma berättelse kring flera generationer av familjen Trotta - Josef, Frans och Carl Josef. Kanske är det så att under det första världskrigets okuvliga påfrestningar och bindningar exploderar väldet, då den mordiska kulan avlossas mitt inne i maktens labyrinter. Men innan dess har det Habsburgska styrelseskicket urholkats och mist sin reella styrka.

Slaget vid Solferino, 1859, blir en spångbräda för den meniga Josef Trotta. Med livet som insats räddar han kejsarens liv och får en upprättelse som kommer att prägla flera generationer Trotta. Roth skriver: "Trotta tillfrisknade på fyra veckor. När han vände tillbaka till sin sydungerska garnison, innehade han kaptens rang, adelsvärdighet och den högsta a alla utmärkelser. Maria teresiaorden. Han hette - hädanefter - kapten Josef Trotta von Sipolje.

Här börjar den inre och yttre resan in i det hierarkiska samhällssystemet som möjliggjort denna insyn i det kejsarliga samhällsbyggnaden. En utmärkelse från högsta ort gav intryck, status och efterföljelse. Samtidigt ger författaren sina personer en sorts lyriska beskrivningar, som i sin tur gör berättelsen synnerligen läsvärd.

Språkets förföriska njutning

Genom de språkliga gestaltningarna framträder den avklädda människan, De genomlysta soldaterna och släktingarna, doktorerna och korpralerna i all sin avslöjande av avklädda skepnad. Korpral Slama står här utan "sabel, remmar och gehäng", då frun dött:

*Över stolryggen ser man den feta glansen av uniformens rips på magens lätta välvning, och det är ej längre korpral Slama från förr, utan det är herr Slama, korpral vid gendarmeriet, tidigare gift med fru Slama, nu änkeman och herre i detta hus. Det kortklippta, blonda håret ligger med bena i mitten som en liten dubbelborste över den släta pannan med den vågräta, djupa rand, som den hårda mössans tryck lämnat efter sig. Detta huvud ser så övergivet ut utan mössa och hjälm. Ansiktet utan skärmens skugga är blott en regelbunden oval, utfylld av kinder, näsa, skägg och små blå, envisa och trohjärtade ögon. Han väntar till Carl Josef har satt sig, drar då tillbaka stolen, sätter sig likaledes och tar upp sitt cigarettfodral. Ena sidan är av målad emalj. Korpralen lägger det mitt på bordet mellan sig och löjtnanten och säger_*
- Får det vara en cigarett?

Roth ser människan bakom uniformen - lyfter fram det personligt enkla och rättframma. Så även med de kärleksrelationer, som kan förekomma i en värld där det manliga mönstret kraftigt dominerar. Så beskriver han levande, lyriskt och mycket underhållande den värld som handlar om fest, stämning och ömsinta relationer:

Kindermann var alltid nära att svinna, när han vädrade nakna kvinnor: kvinnokönet kväljde honom. Major Prohaska stod ute på toaletten, ivrigt bemödande sig att sticka ned sina korta tjocka fingrar i halsen. Fru Resi Horwarths sidenkjolar frasade samtidigt i alla husets vrår. Hennes stora svarta ögonglober rullande utan riktning och mål omkring i hennes grova, mjöliga ansikte, vita och stora som pianotangenter lyste löständerna i hennes breda mun. Trautmannsdorff följde från sin vrå alla hennes rörelser med små snabba, grönaktiga blickar. Slutligen reste han sig upp och stack ena handen ned i fru Horwarts barm. Den förlorade sig där som en vit rätta mellan vita berg. Och Pollak, pianisten, satt med krökt rygg, en musikens slav vid den glänsande svartpolerade flygeln, och kring hans hamrande händer skramlade de hårda manschetterna - som hesa cineller ackompanjerade de hans skrällande ackord.

Byn Sipolje

Huvudpersonen Trotta hemby lyser fram som en strålande pärla i detta band av minnen. Det är afton i Sipolje. Här i den lilla byn som format den gamla Trotta och där han nu är hjälte lever vidare i alla sin romantiska skönhet, Författaren skriver:

Vid brunnen står kvinnorna i färgrika huvuddukar dukar, övergjutna av ett guldskimmer från den glödande solnedgången. Muslimerna ligger på moskéns gamla mattor försänkta i bön. Den lilla lokomotivet på den smalspåriga banan pinglar med sin klocka inne bland de täta, mörkgröna granarna. Vattenkvarnen klapprar, bäcken sorlar. Allt detta hade han sett för sig så ofta under kadettiden. De välkända bilderna kom fram vid första vink. Över alla lyste farfaderns gåtfulla blick.

Det deputerade riksrådet Chojnicki omvaldes år från år. Metoderna för återval var av ovanligt slag. De bestod av "pengar, våld och överrumpling". Samtidigt heter det att han var regerings gunstling men samtidigt föraktade han alla parlamentariska inslag i beslutsfattandet. Roth skriver vidare att han såg självaste kejsaren som en inskränkt gubbe och regeringen som en hop dumhuvuden, samtidigt som riksrådet var en församling av lättrogna och patetiska idioter; myndigheterna korrumperade, fega och lata. Samtidigt bestod Österrike-Ungern av ett stort antal folkslag och grupperingar. Intressant är att följa hur författaren beskriver denna kakofoni av människor:

Tysk-österrikarna var begivna på dans och dryckeslag, ungrarna luktade illa, tjeckerna var födda skoputsare, rutenerna förklädda och förrädiska ryssar, kroaterna och slovenerna borstbindare och kastanjerostare och polackerna, till vilka han ju själv hörde, kurtisörer, frisörer och modedefografer. Var gång han

kom hem från Wien och andra platser i stora världen där han var hemmastadd, brukade han hålla ett dystert tal av ungefär följande innehåll: "Detta rike måste gå under. Så snart vår kejsare sluter sina ögon, faller vi samman i hundra stycken.

Så har också den store Chojnicki satt fram ett litet "mellanmål", som han beskriver det. Måltiden kan något illustrera det överflöd som kan förekomma i den rika överklassen, som på sitt sätt visar på en språklig och inbjudande beskrivning.

Den verbala menyn formulerar mer än de inbjudande smakerna - språket övergår till en orgie i aptit och ingående smaksensationer. Kanske en beskrivning för den avancerade konsten att beskriva en måltid:

Den bruna leverpastejen späckad med kolsvart tryffel, låg i en blixtrande krans av friska isbitar. Det mörka fasanbröset höjde sig ensamt på ett snö vitt fat, kring vilket sågs sen brokig samling gröna, och röda, vita och gula legymer, var och en i en skål med blå och förgyllda ränder och prydd med det grevliga vapnet. I en stor kristallskål vimlade tusentals svartgrå kaviarpärlor, kantade med guldgula citronskivor. Och de runda, skära skinkskivorna, bevakade av en stor treuddad silvergaffel, radade tydigt upp sig på ett avlångt fat, åtföljda av rödkindade rädisor, som påminde om små fräscha byflickor. Kokta, stekta och marinerade med sötsur lök, låg de stora, feta karporna och de smala blanka gäddorna på glas, silver och porslin. Runda bröd, svarta, bruna och vita, låg placerade i enkla, lantligt flätade halmkorgar, som barn i vaggor, nästan osynligt skurna, och skivorna så konstfulls sammanfogade igen, att bröden såg hela och odelade ut. Mellan faten stod buktiga flaskor och smala, resliga, fyr- och sexkantiga kristallkaraffer, somliga med låga, andra med korta halsar, med och utan etiketter, och åtföljda av ett helt regemente av stora och små glas av olika form.

Kärlek till musik och i loge

Den virvlande kärleken tar sig eruptiva uttryck, såsom i de möten som förekommer mellan Fru von Taussig och den unge Carl Josef. Här kan bara återges en den erotiska känsla som kan uppleva i de något avskilda logerna på Wieneroperan. Det heter bl.a. "Och så kom kvällarna i operalogernas röda skymning, bakom fördragna gardiner, smekningarna, de välkända och ändå överraskande smekningarna, de välkända, som den erfarna och ändå aningslösa kroppen väntade på."

Den låsta kofferten.

Så tar Trotta av sig den kejsrerliga uniformen. Den slutliga nedräkningen har börjat. Han erfar slutet och den självklara upplösningen. Han tar på sig den grå, civila kostymen. Endast livremmen låter han vara kvar, som "ett sista minne av hans militära bana".

- *Min farfar, sade han, packade väl också en gång in sitt militära jag på det här viset!*

- *Förmodligen! bekräftade Chojnicki.*

Kofferten stod ännu öppen. Trottas militära jag låg i den, ett reglementsensligt sammanvikt lik. Det var tid att låsa kofferten.

En ovanligt välskriven roman, som belyser en tid för över hundra år sedan, med händelser och personer som påminner om vår egen tid. Och språkgestaltningen: lysande! Liksom översättningen!

Hans-Evert Renérius

**Bok: Joseph Roth. Radetzkymarschen. Lind & Co. Översättning-
Hugo Hultenberg. Förord - Stefan Jonsson.**